

ПЕРЦЕПЦИЈА ВЕРБАЛНОГ НАСИЉА МЕЂУ СТУДЕНТИМА МАТЕМАТИЧКОГ ФАКУЛТЕТА

Весна Анђелић Николенцић¹

мр Ирена Павловић²

Мирјана Стојов³

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: Рад истражује перцепцију вербалног насиља у студентској популацији и презентира резултате емпиријског истраживања спроведеног на дагу тему међу студентима прве године Математичког факултета Универзитета у Београду. Циљ овог истраживања био је, конкретно, да се установи који су то облици језичког понашања које млади људи препознају и доживљавају као чинове агресије, које групе људи сматрају посебно угроженим оваквим видом насиља, те које конкретно речи, изразе и формулације (или њихово одсуство) препознају као увредљиве. Испитаници су идентификовали велики број језичких чинова који се могу сматрати манифестацијом вербалног насиља, чиме су показали, с једне стране, да имају истанчан осећај за језик и културу језичког изражавања, а са друге висок степен свести о присуству вербалног насиља као негативне појаве у свом окружењу. Као најугроженију популацију недвосмислено су издвојили Роме. Листе увредљивих формулација показују извесну уздржаност, коју првенствено карактерише упадљиво одсуство табу термина, као и аналитичност, што се може довести у везу са науком којом су одабрали да се баве.

Кључне речи: вербално насиље, језички чинови, студентска популација.

1. Увод

Попут многих других аспеката људског живота, и област језичког понашања регулисана је конвенцијама које су се најпре спонтано, а касније уз свесно дефинисање циљева и усмеравање, развијале са циљем да се унапреди комуникација међу људима. Тако су, током времена, неки сегменти језика постали предмет интересовања права и

1 Наставник страног језика. Контакт адреса: vesna.an@kpa.edu.rs

2 Наставник страног језика. Контакт адреса: irena.pavlovic@kpa.edu.rs

3 Наставник страног језика. Контакт адреса: mirjana.stojov@kpa.edu.rs

препозната је потреба да се неки облици језичке праксе санкционишу као друштвено штетни. Као резултат тога, одређени говорни или писани језички чинови идентификовани су као прекршаји или кривична дела. У двадесетом веку, суочено са последицама два велика рата, човечанство је почело да схвата која све људска права треба дефинисати као највећу вредности и заштитити правним нормама. Међу тим правима нашла су се и језичка права, јер се само поштовањем ових права људима уистину може гарантовати слобода. Језичка слобода, међутим, подразумева право људи на употребу језика, док се злоупотреба, ако ју је већ немогуће искоренити, мора контролисати одређеним друштвеним механизмима.

Законодавство Републике Србије, попут оног у готово свим савременим државама, није могло да занемари чињеницу да постоје одређени говорни чинови који представљају опасност по друштво и који се морају санкционисати. Због тога Кривични законик Републике Србије и Закон о прекршајима Републике Србије дефинишу неке од њих као кривична дела или прекршаје. Попис оваквих дела укључује увреде, претње, кривоклетство, неовлашћено објављивање информација, подстрекавање на извршење неког противправног дела, одавање службене, државне или војне тајне и слично.

И поред тога, широки дијапазон језичких понашања остаје изван оквира правних норми, иако постоји свест о томе да су друштвено штетна. Разлог за то лежи првенствено у већ поменутој чињеници да постоји веома тесна веза између језика и идентитета. Како су током историје људи тешко успевали да остваре прокламовани идеал „једна држава, једна нација, један језик“, показало се да су се у одређивању свог идентитета људи најчешће везивали за језик и да, као што су то бројна истраживања из области социолингвистике утврдила, људи своју укорењеност чешће проналазе у (матерњем) језику него у припадању одређеној нацији (Филиповић, 2000).

Даље, законски текст често следи строго одређени образац и ослања се на најбоље примере из законодавне праксе референтних земаља. Поставља се питање да ли се манифестације језичког понашања у различитим, чак разнородним, језицима подударују до те мере да се правне норме које важе у једној земљи аутоматски могу пресликати и применити на неку другу. Мишљења смо да је приликом креирања законских аката нужно консултовати језичке стручњаке, лингвисте и социолингвисте који на правилан начин могу да протумаче природу језичког система на који правна регулатива настоји да делује. Тако би се превазишли проблеми који настају услед непознавања метајезичке терминологије и основних концепата лингвистике, са којима законодавац не мора бити фамилијаран.

Иако је сасвим природно да се сложен језички систем не може у потпуности нормирати ни лингвистички, а поготову не правно, бројне манифестације језичког понашања, како говорне тако и писане, остају ван домашаја правних норми, без обзира на то што могу представљати видове насиља са потенцијално опасним последицама по друштво у целини, одређене друштвене групе или поједине припаднике тога друштва.

Злоупотреби језика која се огледа у вербалном насиљу није придавано довољно пажње, иако она може бити, а најчешће и јесте, повод за или увод у друге видове агресије. Одређени модалитети вербално агресивног понашања представљају пратећи садржај готово свих видова насилничког понашања, а могу се идентификовати и као основно средство психолошког насиља.

2. Видови и примери вербалног насиља

Под вербалним насиљем подразумева се коришћење језичких чинова, говорних и писаних, који су усмерени на то да повреде нечија осећања, дају говорнику моћ или превласт над слушаоцем и послуже успостављању контроле над њим. Ови непожељни облици језичког понашања укључују увреде, називање погрдним именима, исмевање, омаловажавање, псовке, одавање тајни и ширење лажи, али исто тако и ускраћивање језичке комуникације и оговарање, посебно у институционализованој форми, у контексту мобинга, политичке или чак ратнохушачке пропаганде. Њихове последице могу бити не само неповољне, него и трагичне како на индивидуалном, тако и на ширем друштвеном плану.

Као илустрацију можемо навести и недавни пример пласирања неистинитих информација путем интернета у време катастрофалних поплава које су задесиле нашу земљу. Није тешко замислити страх и безнађе које су обузимали људе док су читали, можда потпуно ненамерно, па чак и наивно пласиране, дезинформације о, на пример, стотинама лешева који плутају по Обреновцу, нарочито с обзиром на чињеницу да је комуникација са поплавленим насељима била готово у потпуности прекинута, па многи нису могли имати права сазнања о томе да ли су њихови рођаци или пријатељи безбедни.

Даље, поводом стогодишњице Првог светског рата, последњих неколико месеци се у медијима често објављују факсимили одређених докумената или новинских чланака из периода који је претходио овом великом крвопролићу. И на овом примеру јасно се види да одређени чиновни језичке комуникације често јесу увод у или повод за различите видове насиља, као и да говор мржње, уколико је присутан у широј друштвеној заједници или евентуално превазиђе њене оквире, може бити увод у ратне операције против друге нације или државе.

Све ово наводи нас на закључак да постоји огромна потреба да се, као и употреби језика, велика пажња поклони и злоупотреби језика, да се истраже њени модалитети, узроци и последице, те да се код људи повећа свест о томе да вербално насиље треба елиминисати или барем свести на најмању могућу меру.

3. Циљеви и метода истраживања

Примарни циљ истраживања био је да установи које облике језичког понашања посматрана студентска популација опажа као чинове језичког насиља, које популације сматрају нарочито погођеним оваквим понашањем, те које конкретно речи, изразе или формулације препознаје као маркере вербално агресивног понашања.

Инструмент коришћен у истраживању био је анонимни упитник, са шест питања отвореног типа.

Узорак је обухватио 18 студената прве године Математичког факултета Универзитета у Београду, од којих је 6 мушког и 12 женског пола. Претпоставка је да се на овој образовној институцији школују млади људи који су амбициозни, вредни и космополитски оријентисани, остварени, те несклони вербалном насиљу. Због природе материје коју изучавају, често су у прилици да комуницирају и сарађују са колегама из иностранства, и да, осим литературе на матерњем језику, користе наставне материјале и уџбенике са других говорних подручја.

4. Резултати истраживања

Од испитаника је најпре тражено да идентификују облике вербалног понашања које доживљавају као вербално насиље, па је прво питање имало за циљ да установи који су то језички чинови, говорни и писани, препознати као чинови вербалног насиља у посматраној студентској популацији. Питање бр. 1 стога је гласило: Које језичке чинове, говорне и/или писане, сматрате вербалним насиљем?

Табела 1: Манифестације вербалног насиља

Редни број	Тип вербалног насиља	Број испитаника који га наводе
1.	вређање/увреда:	Укупно: 22
	а) неспецификовано	11
	б) на националној основи	3
	ц) на верској основи	3
	д) на полној/сексистичкој основи	2
	е) на основу економског статуса/материјалног стања	2
	ф) на расној основи	1
2.	псовке/псовање	11
3.	викање/повишен тон	6
4.	омаловажавање	5
5.	говор мржње/вербална мржња	3
6.	понижавање	2
7.	прозивање/прозивке	2
8.	потцењивање/јавно потцењивање	2
9.	непоштовање	2
10.	подсмевање/исмевање	2
11.	нељубазност	1
12.	увредљиви натписи и графити	1
13.	сексуалне алузије	1
14.	пропагандни материјали	1
15.	оговарање	1
16.	погрдни називи	1
17.	ружни надимци	1
18.	добацивање	1
19.	игнорисање друге особе	1
20.	анонимне поруке непримереног садржаја	1
21.	агресивно изражавање ставова без слушања друге стране	1

Испитаници су препознали и именовали више од 20 различитих манифестација вербално агресивног понашања. Тачније, тај број иде и до 27 уколико укључимо издиференциране појаве вређања (вређање на верској, националној, полној, расној или имовинској основи), а био би и већи уколико би се инсистирало на чисто формалним језичким критеријумима (нпр. да смо раздвојили подсмевање и исмевање или говор мржње и вербалну мржњу, викање и повишен тон и сл.).

Највећи број испитаника навео је **вређање или увреде** као манифестацију језички агресивног понашања. И док се у 11 случајева само неодређено наводе овакви језички чинови као вид агресије, у других 11 случајева увреде се конкретно везују за биолошке, личне или социјалне карактеристике које су у њиховој основи, тј. које су њима таргетиране. Управо ова прецизна диференцираност даје објашњење за учесталост са којом се вређање јавља у одговорима.

Други најчешће навођени облик вербалне агресије јесу **псовке или псовање**. Ово може да се, барем у извесном степену, објасни чињеницом да су псовке на српском говорном подручју веома широко распрострањене. Познато је да се њима изражава широк дијапазон осећања, од нежне добронамерности, преко незадовољства или иритације, те фрустрације, па до најжешћих излива беса или мржње. Оне могу бити сасвим бенигно средство које доприноси шаљивом тону разговора или којим се даје живописност нарацији, поготову ако не садрже табу термине. Неке су аутоцензуром народног идиома доведене у стање делимичне или потпуне неутралности или су до те мере замућене еуфемизмима да се лако губи из вида њихова првобитна форма и намена. Такав је случај, на пример, са псовком „иди у першун“, која се углавном користи да се изрази шаљива иритација или неслагање.

У уметничким делима, као што су књижевноуметнички текстови или филм, без обзира на жанр, псовке могу бити веома моћно и изражајно стилско средство. Стога бројна књижевна дела, а у још већем броју филмови, обилују псовкама, које се намећу као веома погодно уметничко средство за, рецимо, карактеризацију ликова, будући да су језгровите, ефектне и често индикативне у погледу социјалног и образовног статуса, етничког или географског порекла говорника. Псовке се користе, мада далеко ређе, и у поезији. Поетски израз карактерише се својом јединственошћу, оригиналношћу и непоновљивошћу, па у њему нема места за било какве устаљене и схематизоване конструкције. Ипак, неки песници успевају да их на оригиналан начин ушлету у своје поетске бравуре. Међу домаћим песницима можемо навести пример Мирослава Антића, чија их поема „Војводина“ користи ефектно, ма колико дискутабилно у погледу укуса.

У новије време, велику полемику подигла је одлука Руске Федерације да уведе забрану псовки и псовања у уметничком стваралаштву. Иако нема сумње да се уметности мора гарантовати велика слобода да би могла да оствари свој пуни потенцијал и да се не би спутвала креативност уметника, слободни смо овде приметити да рестрикције понекад могу подстаћи другачију врсту креативности. Уметници тако могу осмислити бројна друга изражајна средства којима ће, рецимо, заменити псовке. Истакнути српски писац, Данило Киш, једном је приликом изазвао прилично опречне реакције својих колега и шире јавности изјавом да он лично прибегава аутоцензури, иако је објаснио да га управо то мотивише да буде још инвентивнији у проналажењу начина да своје идеје изрази, што је свакако допринело и толико цењеној и хваљеној вишезначности његовог уметничког израза.

Псовке су језички изрази који несумњиво изазивају највише контроверзи. Управо у вези са њима постоји и највише ограда, пре свега због тога што у највећем броју случајева садрже табу термине. Псовке се често користе потпуно несвесно, по навици стеченој у одређеној средини, понекад чак и у најранијем животном добу, без жеље да било кога увреде, не вршећи никакву комуникациону, него чисто емотивну или експресивну функцију (Crystal: 2010). У одређеним друштвеним слојевима користе се слободно у оквиру породице или шире заједнице без икаквих ограда, чак и када са-

држе табу термине. Упућују их једни другима или некој трећој страни подједнако све генерације или, у нешто патријархалнијем окружењу, старије генерације млађим, док се од ових потоњих очекује извесна уздржаност.

Објашњење за ову појаву настоји да пружи и наука. У експериментима приказаним у оквиру документарног серијала који испитује развој, домете и ограничења језика, „Фрајева планета речи“⁴, емитованом на првом програму РТС ових дана, неуролингвисти илуструју како, на пример, честом употребом псовке и табу речи губе снагу. За човека који не псује или псује ретко, псовка може да буде важно средство којим се редуцира стрес, па тако када је изложен некој непријатности или чак болу, он то може да отрпи дуже уколико фрустрацији да одушка псовком. Ово средство, међутим, неће бити делотворно код људи који се псовкама обилато користе, јер за њих те речи немају моћ, то јест, изгубиле су своју снагу честом употребом.

Занимљиво је да се као трећи вид агресије у језичком изражавању препознаје вицање, односно **повишен тон**. Дакле, не оно што се изговара, него **начин** на који се изговара. Истина је да повишен тон и интонација могу битно утицати на значење изговорене речи, за шта нема боље илустрације од чињенице да је чувени редитељ Станиславски терао глумце да реч „вечерас“ (рус. *сегодня вечером*) изговоре на четрдесет различитих начина – равнодушно, упитно, претећи, итд. С обзиром на то да чак трећина испитаника наводи овај облик вербалне агресије, можемо закључити да је он прилично распрострањен у окружењу ових младих људи, као и похвалити њихов инстанчани језички осећај.

Четврто место заузима **омаловажавање** са пет појављивања (или чак седам, ако му придружимо и **потцењивање**, у ком случају би се нашло испред повишеног тона), као нарочити вид психолошког насиља упереног на подривање самопуздања жртве и њеног довођења у инфериорни положај у односу на говорника/насилника. Иако нема сумње да ће код свакога изазвати нелагоду у већем или мањем степену, омаловажавање може да буде нарочито погубно у формативном раздобљу.

Као пети, на листи се нашао **говор мржње**. Сам термин „говор мржње“ јесте потпуно одомаћени дословни превод, такозвани калк⁵, енглеске синтагме *hate speech*, која се током последње две до три деценије користи да означи, по речима нашег истакнутог лингвисте Ранка Бугарског, „вербално изражавање мржње, расизма, шовинизма и ксенофобије. То је жесток облик јавног дифамирања или инвективе са циљем сатанизације неке етничке, расне, професионалне, социјалне или политичке групације“ (Бугарски: 2009). И док је старијим генерацијама националистички, шовинистички и верски обојен говор мржње веома добро познат из периода ратних сукоба на просторима бивше Југославије током деведесетих година двадесетог века, генерација данашњих студената упознала се са вербализованом мржњом која првенствено има за мету мањинске групе или оном која прати ривалитет на политичкој позорници.

⁴ *Fry's Planet Word*, документарна серија о језику коју је осмислио и реализовао Стивен Фрај (Степхен Фру), британски глумац, познат српској публици, између осталог, и из серијала „Црна Гуја“. Састоји се од пет једночасовних епизода које су по први пут приказане током септембра и октобра 2011. године на другом програму ВВС-ја и на програму ВВС HD, а које су у Србији емитоване током маја и јуна текуће године на другом програму РТС, а репризиране током јула месеца на првом програму РТС. Трећа епизода серијала носи наслов „Употреба и злоупотреба“ (*Uses and Abuses*) и фокусира се управо на неке аспекте теме која је предмет нашег истраживања, а звезда епизоде је „шампион псовања“, британски глумац Брајан Блест (Brian Blessed).

⁵ Од француске речи *calque*. Јелисавета Милојевић (Милојевић: 2003) дефинише калк као преводну позајмљеницу (*translation loan*), то јест израз настао као резултат дословног превођења из једног језика у други.

Међу преосталим манифестацијама језичког насиља које су испитаници навели издвојили бисмо **анонимне поруке непримереног садржаја и агресивно изражавање ставова без слушања друге стране**, као нарочито илустративне у погледу зрелости и аналитичности опсервиране популације и њене језичке културе. Сам број језичких чинова које су студенти навели довољно речито говори о томе колико су свесни и колико осетљиви на злоупотребу језика, али, нажалост, сведочи и о томе да су овој негативној појави директно или индиректно изложени.

Питање број 2 формулисано је тако да се испита које су то групе, односно популације, за које испитаници налазе да су најчешће изложене вербалном насиљу, као и које су то врсте насилних вербалних аката којима су најчешће изложени. (Питање бр. 2: Које популације или мањинске групе су, по Вашем мишљењу, најчешће жртве вербалног насиља? Којој су врсти вербалног насиља они најчешће изложени?)

Као најугроженији, препознати су припадници једне етничке групе, тачније припадници ромске националности. Чак 16 испитаника (88,9%) идентификовало је ову популацију као најчешћу мету вербалне агресије (Табела 2). Затим следе особе са сметњама у развоју, а за њима, потпуно изједначени по броју испитаника који их наводе, јављају се жене, деца, лица старије животне доби, затим Хрвати, људи различитих вероисповести, гојазне особе, хендикепиране особе, припадници сексуалних мањина. По једном се као мете вербалног насиља помињу болесне и повучене особе, избеглице, сиромашни људи, припадници мањинских заједница и, као нарочита занимљивост, особе које „личне на припаднике сексуалних мањина“.

Испитаници су изнели мишљење да најчешћи облици вербалног насиља којима су наведене популације изложене укључују задиркивање, добацавање, неслане шале, вређање, псовке, оговарање, називање погрдним именима, омаловажавање, исмевање и неоправдану генерализацију. Један испитаник наводи да су припадници ромске националности све мање изложени вербалној агресији, коју је углавном заменило избегавање. Ово запажање показује да млади људи веома добро схватају да депривација комуникације такође може да буде моћно „оружје“ за психолошки притисак, па чак и насиље над другом особом.

Табела 2: Најчешће жртве вербалног насиља

Редни број	Популација	Број испитаника који је наводе
1.	Роми/припадници ромске националности	16
2.	Особе са сметњама у развоју/људи ометени/заостали у развоју	3
3.	Деца	2
4.	Стари	2
5.	Жене	2
6.	Хрвати	2
7.	Људи различитих вероисповести од православне /припадници јеврејске вероисповести	2

8.	Крупне/гојазне особе, гојазни људи	2
9.	Људи са инвалидитетом или неком психичком или физичком маном / чак и они са физичким аномалијама	2
10.	Сексуалне мањине / људи неуобичајених сексуалних оријентација	2
11.	Они који личе на припаднике сексуалних мањина	1
12.	Болесне особе	1
13.	Сиромашни људи и просјаци	1
14.	Мањинске заједнице	1
15.	Повучене особе	1
16.	Избеглице	1

Од испитаника је, даље, затражено да наведу најфреквентније уверљиве термине који се упућују особама женског пола. (Питање бр. 3: Набројте неколико најчешћих увредљивих термина који се користе за особе женског пола.) Попис садржи укупно 22 увредљива термина (Табела 3а), али је, поред тога, седам испитаника прибегло дескрипцији или експликацији (Табела 3б).

Термини који се користе као део вербално насилних језичких чинова уперених против припадница женског пола могу се сврстати у 6 група и обухватају: 1) термине који се односе на моралну карактеризацију (тј. оне који имплицирају особе лаког морала, промискуитетност), 2) термине који се односе на смањене интелектуалне способности (глупача, ретард, итд.), 3) називе за животиње (крава, гуска, ћурка, итд.), 4) термине којима се имплицира рурално порекло (сељанка, чобанка), 5) термине који се односе на телесни изглед или неки телесни недостатак (акреп, ружна, дебела, богаљ) и 6) термине који означавају особе женског пола хомосексуалне оријентације (лезбејка).

Најчешће навођен увредљиви термин за особу женског пола јесте реч „курва“ (наводи је 9 испитаника). Ова реч у данашње време првенствено се тумачи као термин којим се означава промискуитетна особа женског пола, али није реткост ни то да се употреби за особу мушког пола, како би указала на неку њену лошу карактерну особину, најчешће притворност. Фреквентној употреби овог термина можда доприности и чињеница да се деца у Србији са њом сусрећу у основношколском узрасту, јер се јавља у епској народној поезији⁶, па се фамилијаризују са њом без обзира на то да ли се у продицама или срединама из којих долазе са датим изразом могу сусрести или не. До истог запажања и закључка дошло се и приликом истраживања спроведених на другим високошколским образовним институцијама.⁷ Овај термин далеко иза

6 Тако се, рецимо, у избору епских народних песама о Краљевићу Марку за шести разред основне школе налази и песма „Марко Краљевић укида свадбарину“. У њој Марко моли црног Арапина да укине нечовечан обичај наплате свадбарине, а овај му љутито одговара: „У мен, курво, вересије нема, / Не даш блага, са мном се подсмеваш!“

7 Анђелић Николенџић, В.: „Вербално насиље као део језичког понашања у студентској популацији“, рад припремљен за излагање на научном скупу на Тари 2014. и приређен за објављивање у зборнику радова о

себе оставља све остале (Табела 3а). Следећи у низу, „глупача“, јавља се у 4 одговора, а затим следе „ћурка“ (4), „крава“ (3) и „кучка“ (3).

Табела 3а: Најчешћи увредљиви термини за особе женског пола

Редни број	Термин	Број испитаника који је наводе
1.	курва	9
2.	глупа, глупача	4
3.	ћурка	4
4.	крава, дебела крава	3
5.	кучка	3
6.	гуска	3
7.	сељанка	2
8.	овца	2
9.	жена лаког морала	1
10.	дроља	1
11.	фукса	1
12.	спонзоруша	1
13.	чобанка	1
14.	ретард	1
15.	кретенуша	1
16.	дебил	1
17.	лезбејка	1
18.	акреп	1
19.	ружна	1
20.	дебела	1
21.	лујка	1
22.	богаљ	1

Табела 3б: Најчешћи увредљиви термини за особе женског пола

Редни број	Дескриптивни/експликативни одговори
1.	Све именице које представљају имена животиња.
2.	Сви могући пежоративи који постоје у српском језику.
3.	Углавном термини који означавају промискуитетну особу и/или поститутку, а и разне именице које означавају особе мање пријатног изгледа.
4.	Већина домаћих животиња женског рода.
5.	Када се о жени говори као о делу женског тела.
6.	Да није морална.
7.	Погрдни називи који означавају неку врсту промискуитета.

Четврто питање односило се на увредљиве термине које се упућују особама мушког пола (Питање бр. 4: Набројте неколико најчешћих увредљивих термина који се користе за особе мушког пола.) Увредљиви термини за мушкарце, чији је број нешто мањи (20), такође могу да се сврстају у 6 група: 1) погрдни термини за особе мушког пола хомосек-

насиљу у Србији, истражује перцепцију језичког насиља међу студентима Криминалистичко полицијске академије у Београду и Медицинског факултета Универзитета у Београду.

суалне оријентације (педер, геј), 2) термине који се односе на смањене интелектуалне способности (дебил, кретен, болид и сл.), 3) називи за животиње (мајмун, коњ, магарац), 4) увреде на рачун недовољне мужевности (млакоња, слабић) 5) погрдни термини везани за физички изглед (нпр. главоња) и 6) термини који апостофирају рурално порекло или недовољан рафинман (сељак, сељачина).

Прво и друго место међу погрдним терминима за особе мушког пола заузимају речи „дебил“ и „идиот“, које се јављају по 6 пута, а за њима следи реч „ретард“, коју су навела три испитаника. Закључујемо да у посматраној популацији увреде превалентно таргетирају интелектуалне способности жртава вербалног насиља, а овај закључак поткрепљује и чињеница да међу преосталих 17 термина фигурира чак пет сличних наведенима (кретен, имбецил, деген, морон, болид). Уз реч „ретард“, од трећег до шестог места рангирале су се речи „педер“, „мајмун“ и „сељак/сељачина“.

Табела 4а: Најчешћи увредљиви термини за особе мушког пола

Редни број	Термин	Број испитаника који га наводи
	дебил	6
	идиот	6
	ретард	3
	педер	3
	мајмун	3
	сељак, сељачина	3 (1 аут)
	кретен	2
	коњ	2
	имбецил	2
	главоња	1
	прдоња	1
	деген	1
	геј	1
	млакоња	1
	слабић	1
	магарац	1
	морон	1
	пајсер	1
	болид	1
	свиња	1

Примећује се да од страних термина фигурирају само реч „геј“, преузета из енглеског језика (енгл. *gay*) којим се означавају особе хомосексуалне оријетације и реч „болид“. Може се, наравно, дискутовати о томе и да су у употреби речи „морон“, „имбецил“ или „идиот“, које су у српски језик такође дошле из других језика, али сматрамо да оне у нашем језику имају већ тако дубоку укорененост, како у вернакулару, тако и у стручним језичким регистрима, да их више нико или готово нико не доживљава као стране.

Ни у овом случају нису изостали дескриптивни одговори, који су дати у Табели 4б.

Табела 46: Најчешћи увредљиви термини за особе мушког пола

Редни број	Дескриптивни/експликативни одговори
	Пејоративи природних мушких карактеристика.
	Сви могући пејоративи који постоје у српском језику.
	Термини који означавају особу заосталу у развоју или хомосексуалца.
	Да је немаран, алкав и себичан.

У оквиру петог питања, испитаници су замољени да наведу увредљиве термине који се користе за припаднике одређених мањинских група које они сматрају нарочито угроженим. (Питање бр. 5: Набројте неколико најчешћих увредљивих термина који се користе за припаднике мањинских група или других популација које су највише изложене вербалном насиљу.)

Највећи број увредљивих термина односио се на припаднике ромске националности, са чак шест варијација (Циган, Циганин, Цигани, Циге, Циганштура, Ганци). Поред тога, јављају се и погрдни термини за припаднике других националности, као што су „Шиптари“ за Албанце и „усташе“ за Хрвате. Занимљиво је овде навести коментар једног испитаника који на пето питање даје следећи одговор: „Стварно нисам имао искуства са мањинским популацијама, али рецимо да су муслимани често називани шиптарима.“⁸ С једне стране, овако искрено, чак бисмо могли рећи и наивно, исказана мисконцепција може нам бити дирљива, јер ју је могуће протумачити као знак младалачке, готово детиње, неискварености. С друге, може да нас забрине, јер је тешко схватити овакву необавештеност у ери масовних медија, френетичне комуникације и рапидне експанзије комуникационе технологије коју са највећим жаром и ревношћу прате управо млади, то јест припадници оне генерације коју називамо дигиталним урођеницима (енгл. *digital natives*).

Остали одговори које су испитаници овде навели укључују увредљиве термине који се односе на расну припадност („жути“), хомосексуалну оријентацију („педер“), ограничене домете у психофизичком развоју („ретардирани створ“), изглед („дебела стока“) и, напокон, личну хигијену („шутави“, „прљави“). Ни овде нису изостали примери софистициране лингвистичке, па и социолингвистичке аналитичности. Припадницима ромске националности, нарочито онима који се баве просјачењем, по речима једног испитаника, најчешће се говори „да се врате тамо одакле су дошли, да раде нешто уместо да просе, да су прљави, глупи...“ Други испитаник опет наводи да термини који се упућују припадницима групација угрожених вербалним насиљем у принципу јесу термини такве природе да означавају да је особа која упућује увреде „у неком погледу изнад особе којој су увреде намењене“.

Упитник се завршава молбом да испитаници дају властите коментаре и сугестије које би могле допринети истраживању (Питање бр. 6: Уколико желите да додате неки коментар, напомену, запажање или сл. што сматрате важним за тему којом се бави ово истраживање, молимо Вас да то напишете овде.)

И док се десет испитаника уздржало од било каквих коментара, осморо је навело личне ставове везане за појаву која је предмет проучавања.

⁸ Навод је дат управо онако како стоји у упитнику, са свим правописним и стилским особеностима.

Троје испитаника истакло је уверење да је улога родитеља од пресудног значаја, јер управо они имају задатак да правилно васпитају своју децу, док двоје испитаника наглашава улогу школе и образовања. Изнето је и уверење да људи који имају факултетско образовање ређе користе вербално насиље, јер имају мање предрасуда према мањинским групама. Такође, изнето је мишљење да би требало „да постоји што више едукативних емисија које ће деци усадити лепе навике и праве вредности.“ Дакле, препознаје се улога коју би медији, а првенствено телевизија, могли да имају у неутралисању једне тако негативне појаве као што је вербално насиље.

Интересантно је да анкетирана група студената опажа да се вербално насиље највише јавља у школским срединама (како у основним, тако и у средњим школама), али и да сматра да се многи од термина наведених у упитницима користе у шали (један испитаник наглашава: „у мом окружењу, скоро искључиво у ту сврху“), те да се не схватају озбиљно, па стога и не могу никога истински да повреде.

5. Закључак

Истраживање је спроведено са циљем да се установи који су то облици језичког понашања које млади људи препознају и доживљавају као чинове агресије, које групе људи сматрају посебно угроженим оваквим видом насиља, те које конкретно речи, изразе и формулације (или њихово одсуство) препознају као увредљиве. Испитаници су идентификовали велики број језичких чинова који се могу сматрати манифестацијом вербалног насиља, чиме су показали, с једне стране, да имају одличан осећај за језик и културу језичког изражавања, а са друге висок степен свести о присуству вербалног насиља као негативне појаве у свом окружењу. Као најугроженију популацију недвосмислено су издвојили Роме. Листе увредљивих формулација показују извесну уздржаност и упадљиво одсуство табу термина, као и аналитичност, што се може довести у везу са науком којом су одабрали да се баве.

С обзиром на то да је ово истраживање замишљено као сегмент једног ширег социolingвистичког истраживања феномена вербалног насиља и његових импликација како за појединца тако и за ширу друштвену заједницу, у даљем истраживању добијени резултати биће упоређени са резултатима добијеним анкетаирањем других опсервираних група испитаника, како би се евентуално успоставила корелација између одређених средина, с једне, и учесталости и видова вербалног насиља који се у њима бележе, с друге стране. Основне потешкоће произлазе из чињенице да је свакодневно, приватно језичко понашање тешко пратити и документовати на законом дозвољен и етички прихватљив начин, па су истраживачи упућени на индиректне изјаве говорника, које могу, свесно или несвесно, бити неискрене, непрецизне, двосмислене или модификоване аутоцензуром.

Литература

1. Бугарски, Р; *Нова лица језика*, Библиотека XX век, Београд, 2009.
2. Crystal, D.; *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Second Edition, Cambridge University Press, 1997.
3. *Кривични законик Републике Србије*.
4. Марко Краљевић укида свадбарину у Поранио Краљевићу Марко: Избор епских народних песама о Марку Краљевићу, приредио Ласло Блашковић, ст., Ризница лепих речи, Нови Сад, 2007.
5. Милојевић, Ј.; *Essentials of English Morphology*, Папирус, Београд, 2003.
6. *Закон о прекршајима Републике Србије*.

PERCEPTION OF VERBAL VIOLENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS OF MATHEMATICS

Summary: The paper explores the perception of verbal violence in student population and presents the results of an empirical research focusing on this topic and involving the students of mathematics at the University of Belgrade. The aim of this study was to establish specifically what forms of linguistic behaviour the students recognize and perceive as acts of verbal abuse, what groups of people they regard to be particularly targeted by this type of aggression, and, finally, what specific words, expressions and structures (or absence thereof) they recognize as being abusive. The subjects identified a large number of speech acts that could be regarded as manifestations of verbal violence, showing, on the one hand, that they possess a very refined linguistic sense and culture of verbal expression, and, on the other, a high level of awareness as to the presence of verbal violence in their surroundings. The Roma population was found to be by far most frequently targeted by verbal abuse. The lists of abusive terms showed certain reserve, primarily characterized by a conspicuous absence of taboo words, as well as by an analytical approach, which may be related to the subjects' primary field of study.